ڊاڪٽر مظهر علي ڏوتيو
اسسٽنٽ پروفيسر
لياري يونيورسٽي، ڪراچي

ثقافتي ورثي جي تحفظ لاءِ ٻوليءَ جي سار سنڀال ۽ اُن جي بحالي

Language Maintenance and Revitalization for the Preservation of Cultural Heritage

Abstract:

The present research paper examines the role of language maintenance and revitalization in preserving cultural heritage. In the era of globalization, many indigenous languages are facing the threat of extinction due to the increasing dominance of global languages. The study aims to highlight the importance of language maintenance and revitalization in the preservation of cultural heritage and identity. The paper presents a comprehensive review of the literature on the topic and proposes a methodology for the revitalization of endangered languages. The results of the study suggest that language maintenance and revitalization efforts are crucial in ensuring the survival of linguistic and cultural diversity, and that they play a vital role in the preservation of cultural heritage.

خلاصو: موجوده تحقيقي مقالو ثقافتي ورثي کي بچائڻ ۾ ٻوليءَ جي سار سنڀال ۽ بحاليءَ جي ڪردار جو جائزو وٺي ٿو. عالمگيريت جي دور ۾ عالمي ٻولين جي وڌندڙ تسلط سبب ڪيتريون ئي مادري ٻوليون ختم ٿيڻ جي خطري کي منهن ڏئي رهيون آهن. مقالي جو مقصد ثقافتي ورثي ۽ قومي سڃاڻپ جي تحفظ ۾ ٻولي جي سار سنڀال ۽ بحاليءَ جي اهميت کي اجاگر ڪرڻ آهي. مقالو نہ فقط موضوع تي ٿيل ڪم جو هڪ جامع جائزو پيش ڪري ٿو پر خطري هيٺ آيل ٻولين جي بحاليءَ لاءِ ڪجهہ تجويزون پڻ پيش ڪري ٿو. مطالعي جي نتيجن مان معلوم ٿئي ٿو تہ ٻولي جي سار سنڀال ۽ بحاليءَ جون ڪوششون لساني ۽ ثقافتي تفاوت جي بقا کي يقيني بڻائڻ لاءِ اهم آهن، ۽ اهي ثقافتي ورثي جي تحفظ ۾ اهم ڪردار ادا ڪن ٿيون.

1. تعارف:

ٻولي ثقافتي ورثي ۽ سڃاڻپ جو هڪ اهم جزو آهي. اها صرف رابطي جو هڪ ذريعو ئي ناهي، پر ثقافتي روايتن ۽ قدرن کي بچائڻ جو هڪ اوزار پڻ آهي. اڄ جي عالمگير (Globalize) دنيا ۾، ڪيتريون ئي مقامي ٻوليون عالمي ٻولين جي وڌندڙ تسلط جي ڪري ختم ٿيڻ جي خطري کي منهن ڏئي رهيون آهن. انهن ٻولين جو نقصان نہ رڳو لساني نقصان آهي، پر ثقافتي ورثي، علم ۽ سڃاڻپ جو بہ نقصان آهي. ٻولي ۽ ثقافتي ورثو اهم خطرن کي منهن ڏئيرهيا آهن، جن ۾ ٻولي جو نقصان، ثقافتي ميلاپ ۽ ٻوليءَ جي سار سنڀال ۽ بحاليءَ لاءِ وسيلن جي کوٽ شامل آهي [Lo Bianco:(2010:37,67)]. ان جي نتيجي ۾ ثقافتي سڃاڻپ ۽ قديم ورثا ختم ٿيسگهنٿا، جنهن جا قوم، ان سان لاڳاپيل سماج ۽ ايندڙ نسلن تي منفي اثر پوندا. سنڌيٻولي ۽ ثقافتي ورثي جو تحفظ سنڌي سماج جي ثقافتي سڃاڻپ ۽ ورثي کي برقرار رکڻ لاءِ تمام ضروري آهي. هن مطالعي جا نتيجا سنڌي ٻوليءَ جي موجوده حيثيت ۽ ان جي بحالي ۽ بچاءَ لاءِ ڪيلڪوشش بابت رايا فراهم ڪندا. نتيجن ۾ ٻولي ۽ ثقافتي ورثي جي بحالي ۽ تحفظ جي حمايت لاءِ مستقبل جي عمل لاءِ سفارشون پڻ فراهم ڪيون ويندیون.هن مطالعي جو دائرو سنڌيٻولي ۽ ثقافتي ورثي جي بحالي ۽ بچاءَ تائين محدود آهي. مطالعي ۾ سنڌيقوم کي درپيش وسيع ثقافتي، سياسي ۽ معاشي مسئلا شامل نہ هوندا، ڇو تہ هتي اهو اسان جو موضوع نہ آهي.

1.1 سنڌي ثقافتي ورثو:

ثقافتي ورثي مان مراد وراثت ۾ مليل عقيدن، ريتن، رسمن، رواجن ۽ جديد يا قديم آثار وغيره آهن، جيڪي ڪنهن قوم يا ماڻهن جي هڪ گروهہ ۽ انهن جي منفرد سڃاڻپ کي بيان ڪنٿا. ثقافتي ورثوبذات خود هڪوڏي ثقافتي روايت جو نتيجو آهي ۽ ڪيترن ئي ثقافتي عنصرنجو ميلاپ آهي[Blake, J. (2000:)]، جنهن ۾ ٻولي، مذهب، موسيقي، آرٽ، فنِ تعمير، ۽ ثقافتي اظهار جا ٻياعنصر يا روپ شامل آهن. ثقافتي ورثو ڪنهنقوم يا برادري جي ثقافتي سڃاڻپ جو هڪ اهم پاسو آهي ۽ ماڻهن جي تاريخ ۽ روايتن کي محفوظ ڪرڻ ۾ مدد ڪريٿو. سنڌ جو ثقافتي ورثو

شاهوڪار آهي، جيڪو هزارين سالن تي مبني آهي. هن ثقافتي ورثي ۾ روايتي رسمون، ريتون، عقيدا، قدر ۽ مختلف سماجي عمل وغيره شامل آهن [Allana, G. A. (2012:219)]، انهيءَ سان گڏ اهي نمونا ۽ علامتون به شامل آهن.جيڪيثقافتي ورثن جي سڃاڻپ کي بيان ڪنٿيون. سنڌي ثقافتي ورثو سنڌيٻوليءَ سان تمام گهرو ۽ گهڻوُ ڳنڍيل آهي. سنڌي ماڻهن جون ڪيتريون ئي ريتون، رسمون ۽ رواج زباني روايتن ذريعي هڪ نسل کان ٻئي نسل تائين منتقل ٿيا آهن. اهڙي طرح ڪهاڻين، گيتن ۽ اظهار جي ٻين شڪلين ۾ محفوظ پڻ آهن. سنڌي ثقافتي ورثي جي ڊگهيجمار کي يقيني بڻائڻ۽ ان جي روايتن ۽ رواجن کي محفوظ رکڻ لاءِ سنڌيٻوليءَ جي استعمال کي فروغ ڏيڻ ضروري آهي. سنڌي ثقافتي ورثي کي بچائڻ لاءِ مختلف تنظيمن ۽ فردن پاران ڪوششون ورتيون ويون آهن. مثال طور ثقافتي تنظيمن ، ميڊيا ۽ مختلف ادارن پاران مختلف وقتن تي سنڌي ثقافت ۽ ورثنکي فروغ ڏيڻ لاءِ تقريبون ۽ پروگرام منعقد ڪيا ويندا آهن . اهڙيءَ طرح مختلف شهرن ۾ ميوزيم قائم ڪيا ويا آهن تہ جيئن ثقافتي ۽ تاريخي ورثن ۽ انهن سان لاڳاپيل مختلف نمونن کي محفوظ ڪري سگهجي. اهڙي طرح سنڌي ٻولي جي تحفظ لاءِ پڻ مختلف قدم کنيا وڃن پيا، جهڙوڪ: سماجي ميڊيا، اليڪٽرانڪ ميڊيا، پرنٽ ميڊيا، ڪمپيوٽر ٽيڪنالاجي، ڪمپيوٽيشنل لسانيات جي اوزارن ذريعي سنڌي ٻوليءَ کي عام ڪرڻ سان گڏ بچايوپيو وڃي. ان کان علاوه، سنڌيٻولي اسڪولن ۽ يونيورسٽين ۾ سيکاري وڃيٿي ۽ مختلف پروگرامن ۽ جلسن۾ سنڌيٻولي ۽ ثقافت کي فروغ ڏيڻ لاءِ استعمال ڪيو پيو وڃي.

1.2. سماج ۾ ثقافتي ورثي جي اهميت:

ثقافتي ورثو سماج ۾ ڪيترن ئي سببن جي ڪري اهم آهي. اهو فردن ۽ برادرين لاءِ تعلق ۽ سڃاڻپ جو احساس فراهم ڪريٿو ۽ ماڻهن جي منفرد ثقافتي روايتن ۽ طريقن کي محفوظ رکڻ ۾ مدد ڪريٿو[Blake, J. (2000:61-85).] . ثقافتي ورثو هڪقوم يا برادري جي تاريخ ۽ ترقي کي سمجهڻ ۽ ثقافتي فرق ۽ رواداري کي فروغ ڏيڻ لاء پڻ اهم آهي. ان کان علاوه، ثقافتي ورثو اقتصادي ترقي ۽

سياحت کي فروغ ڏيڻ ۾ پڻڪردار ادا ڪري سگهي ٿو انهي سان گڏ قومي اتحاد ۽ هم آهنگي کي وڌائڻ ۾ پڻ مدد ڪري ٿو.

سنڌي ثقافتي ورثو سنڌي سماج جي سڃاڻپ ۽ تهذيب کي بچائڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪري ٿو. اهو سنڌيقوم جي تاريخ، روايتن ۽ قدرن سان تعلق رکي ٿو. ثقافتي ورثو سنڌيقومَ لاءِ فخر جو احساس پڻ فراهم ڪريٿو ۽ اتحاد جي جذبي کي فروغ ڏيڻ ۾ مدد ڪريٿو. سنڌي ثقافتي ورثي ۾ موسيقي، ناچ، ادب، ۽ روايتي لباس جهڙا عنصر شامل آهن، جيڪيقوم جي منفرد ثقافتي سڃاڻپ جو اهم اظهار آهن. اهي عنصر ثقافتي علم ۽ قدرن کي هڪ نسل کان ٻئي نسل تائين منتقل ڪرڻ جو ذريعو آهن ۽ قوم جي ثقافتي ورثي جو هڪ اهم حصو آهن. ان کان علاوه، سنڌي ثقافتي ورثي جا اقتصادي فائدا پڻ آهن، خاص طور تي سياحت جي صورت ۾. ڪيترائي ماڻهو سنڌ جي ثقافتي ۽ تاريخي ورثي کي ڏسڻ لاءِ اچن ٿا، جيڪو مقامي ماڻهن ۽ انتظاميا لاءِ آمدني پيدا ڪريٿو ۽ علائقي ۽ ملڪ جي معيشت جي ترقي ۾ حصو وٺيٿو.مجموعي طور سنڌي ثقافتي ورثي جو بچاءُ سنڌي قوم ۽ سماج جي بقا لاءِ ضروري آهي ۽ گڏوگڏ سماج ۾ ثقافتي تفاوت جي بچاءَ لاءِ پڻ.ان ڪانسواءِ اهو مستقبل جي نسلن کي ثقافتي ڄاڻ ۽ قدرن جي منتقلي لاء ضروري آهي.

2. سنڌيٻولي:

سنڌي ٻولي هند-آريائي ٻولين جي خاندان جيڙُ ڪن آهي ۽ دنيا جي اڪثر ملڪن ۾ ڳالهائي وڃي ٿي، پر بنيادي طور پاڪستان جي هڪ صوبي سنڌجي ٻولي آهي[Cole, (2006).]،جنهن جي هڪ شاهوڪار تاريخ آهي، جيڪا هزارين سال پراڻي آهي. هيءَ ٻولي وقت سان گڏ مختلف لساني اثرن جي ذريعي ترقي ڪندي آئي آهي ۽ موجود دور ۾ ڪمپيوٽر ٽيڪنالاجي جو استعمال سنڌي ٻوليءَ کي ترقي ڏياري رهيو آهي. سنڌيٻوليءَ جا ڪيترائي لهجا آهن، جن ۾ اترادي سنڌي، ڏاڪٽي سنڌي ۽ وچولي سنڌي شامل آهن [Hassan, A. (2016)]، جن مان هر هڪ لهجوپنهنجي منفرد خصوصيتن ۽ تفاوتن(Variations) سان گڏ تمام گهڻو خوبصورت آهي،تنهنڪري سنڌيٻولي رڳو هڪٻوليئي نہ پر سنڌي قوم جي سڃاڻپ جو هڪ لازمي حصو آهي.

سنڌي ٻولي ۽ ان جي ثقافتي ورثي جو بچاءُ تمام ضروري آهي ته جيئن ايندڙ نسلن کي سنڌي قوم جي منفرد ثقافتي سڃاڻپ کي سمجهڻ، استعمال ڪرڻ ۽ ان جي وصفيبان ڪرڻ ۾ آساني ٿئي. سنڌيٻوليءَ جي سار سنڀال ۽ بحاليءَ جي مطالعي جي اهميت ان لاءِ به ضروري آهي ته سنڌي ٻولي ثقافتي ورثي کي بچائڻ ۾ جيڪوڪردار ادا ڪريٿي،اهو تمام گهڻو اهم ۽ وسيع آهي. تنهنڪري ان جي اهميت کان واقف ٿيڻ ضروري آهي. ثقافت ۽ ٻولي هڪٻئي سان جڙيل آهن ۽ انهن مان ڪنهن هڪ جو نقصان اڪثرڪريٻئي جي نقصان جي ڪريٿئي ٿو. سنڌيٻوليءَ ۽ ان جي ثقافتي ورثي جي ڊگهيجمار کي يقيني بڻائڻ لاءِ، ٻوليءَ کي درپيش للڪارن ۽ مسئلن ۽ ان جي سار سنڀال ۽ بحاليءَ لاءِ ڪهڙا اپاءُ ورتا پيا وڃن،کي سمجهڻ پڻ ضروري آهي، تنهنڪري، سنڌيٻوليءَ جي اصليت، ارتقا، ان جا لهجا، ان ۾ موجود چوڻيون ۽ موجوده صورتحال کي سمجهڻ سان گڏوگڏ ان کي درپيش للڪارن يا ڏکاين (Challenges) ۽ ان جي واڌاري لاءِ کنيل قدمن کي سمجهڻ سان، اسان سنڌيٻولي ان جي ثقافتي ۽ قديم ورثي جي تحفظ ،سار سنڀال ۽ بچاءَ لاءِ نئين سر اُٿل پٿل جي اهميت کي چڱيءَ ريت سمجهي سگهون ٿا.

1.2 سنڌيٻولي ۽ ثقافتيورثي کي درپيش ڏکيائون:

سنڌي ٻولي پنهنجي شاندار تاريخ ۽ ثقافتي اهميت جي باوجود جديد دنيا ۾ ڪيترن ئي مسئلن ۽ للڪارن کي منهن ڏئي رهي آهي. مکيه للڪارن مان هڪللڪارآهي،ٻوليءَ جي ڦيرڦار، جتي ماڻهو ۽ برادريون پنهنجي روايتي ٻوليءَ کي استعمال ڪرڻ کان وڌيڪنهن غالب ٻولي (Lingua franca) کي استعمالڪري، پنهنجي ٻولي جي لفظن ۽ بناوت کي تبديل ڪري رهيا آهن **[ڏوتيو 2020]**. اهو رجحان سنڌيٻوليءَ جي استعمال ۾ گهٽتائي جو سبب بڻيو آهي ۽ ان سنڌي ٻوليءَ جي مستقبل کي خطري ۾ وجهي ڇڏيو آهي.ٻي للڪار آهي رابطو ۽ رويو. ثقافتي ورثي جي حفاظت ۽ سار سنڀال ۾ رابطا ۽ رويا اهم ڪردار ادا ڪن ٿا. گهڻ ٻوليائي سماج ۾ هڪ ٻولي، ٻي ٻوليءَ سان رابطي ۾اچي ٿي، جنهن جي نتيجي ۾ لفظن، گرامر جي جوڙجڪ ۽ ٻين لساني خصوصيتن جي متاسنا ٿئي ٿي. ان رابطي جي نتيجي ۾ غالب ۽ بازار جي ٻولي پنهنجو اثر ٻين ٻولين تي وجهي ٿي، جنهنجي

نتيجي ۾ اهي ٻوليون جيڪي بازار جون ٻوليون نه آهن، سي ڪمزور ٿينديو وڃن ٿيون. نتيجي ۾ نيون ٻوليون نهنڻيون يا ٻولين ۾ بگاڙ پيدا ٿئي ٿو. جنهنڪري فرد پنهنجي ٻوليءَ کان پري ٿيندا وڃن ٿا. جنهن سبب پنهنجي ٻوليءَ ۾ موجود ثقافتي مواد، گيت، ڪهاڻيون ۽ مختلف قسم جون لکڻيون نه پڙهيون وڃن ٿيون ۽ نه ئي وري استعمال ٿين ٿيون. تنهنڪري ثقافتي ورثا اڳين نسل تائين نٽا پهچي سگهن. ان ڪانسواءِرويا ٻوليءَ جي استعمال ۽ سار سنڀال تي اثرانداز ٿي سگهن ٿا.اهڙيءَ طرح ٻوليءَ لاءِ منفي رويا ان جي زوال جو سبب بڻجي سگهن ٿا ۽ مثبت رويا وريٻوليءَ جي سار سنڀال ۽ بحاليءَ جي ڪوشش جي حوصلا افزائي ڪري سگهن ٿا. اهو ضروري آهي ته ٻولي استعمال ڪندڙن جا پنهنجي ٻوليڏانهنرويا مثبت هجڻ گهرجن.پنهنجي ٻوليءِ جي استعمال لاءِ مثبت رويو ثقافت، ورثي ۽ سماجي ڪردار تي مثبت اثر وجهن ٿا. انهن للڪارن ڪانسواءِ ٻولي جي رٿابندي پڻ اهم للڪار يا ڏکيائي آهي. ٻوليءَ جي رٿابندي ۽ حڪمت عملي (Policy) پڻٻوليءَ جي سار سنڀال ۽ بحاليءَ جي ڪوشش کي فروغ ڏيڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪري سگهي ٿي. ٻوليءَ جيمؤثر منصوبابندي هڪ اهڙو ماحول پيدا ڪرڻ ۾ مدد ڪري سگهي ٿي، جنهن ۾ خطري جي ور چڙهيلٻولين جي استعمال کي همٿايو وڃي ۽ سهڪارڪيو وڃي. جهڙوڪ:ٻوليءَ جي تعليم جا پروگرام، ٻوليءَ جي مواد ۽ وسيلن جي تخليق ۽ عوامي جڳهن ۾ گهڻ لسانيات جي واڌاري وارا قدم. اهڙا قدم ثقافتي ورثي جي واڌاري لاءِ اثرائتي حڪمت عملي جوڙي سگهن ٿا.

هن وقت سنڌيٻولي ۽ ان جي ثقافتي ورثي کي ڪيترن ئي للڪارن يا ڏکيائن کي منهن ڏيڻو پوي ٿو جن ۾عالمگيريت يا گلوبلائيزيشن ۽ ٻولي جي تبديلي شامل آهن. عالمگيريتڌارينٻولين ۽ ثقافتن جي ڦهلاءَ جو سبب بڻي آهي، جنهن ڪري سنڌيٻولي ۽ ان جي ثقافتي ورثي کي پسماندگيءَ جو نشانو بڻايو پيو وڃي،عالمگيريت جي دور ۾ٻولي ۽ ثقافت جي تبديليتيزي سان ٿي رهي آهي،چاڪاڻ ته ماڻهو ٻين ٻولين ۽ ثقافتن کي پنهنجي ٻولي ۽ ثقافت ۾ شامل ڪنداپيا وڃنيا ڌاريٻولي کي پنهنجي رابطي جي ٻولي طور استعمال ڪري رهيا آهن. ان سان سنڌيٻوليءَجو زوال ۽ سنڌي قوم جي ثقافتي ورثي جو خاتمو ٿي سگهي ٿو. ٽيڪنالاجي خاص ڪري ڪمپيوٽر ٽيڪنالاجي ٻولين جي ترقي ۽ خاتمي ۾ اهم

ڪردار ڪري رهي آهي. جيڪي قومون پنهنجي ٻولي ۽ ثقافت کي ڪمپيوٽر ذريعي استعمال ڪن ٿيون، سي پنهنجي ٻولي ۽ ثقافت کي بچائي رهيون آهن. پر جيڪي قومون پنهنجي ٻوليءَ کي ٽيڪنالاجي جي ٻولي نہ بڻائي رهيون آهن ۽ ثقافتي ورثن جو ڪمپيوٽر ٽيڪنالاجي ذريعي پرچار نہ ڪري رهيون آهن، سي پنهنجي ٻولي ۽ ثقافت کي ختم ڪري رهيون آهن.

سنڌي ٻولي ۽ ان جي ثقافتي ورثي کي درپيش ٻيناللڪارين ۾ وسيلن ۽ سهڪار جو فقدان ۽ ان سان گڏوگڏ ٻوليءَ کي رسمي سٿاءُ ۾ استعمال ڪرڻ لاءِ موقعن جو فقدان شامل آهي. خانگي اسڪولن ۾ سنڌي ٻوليءَ کي نہ پڙهائڻ پڻ سنڌي ٻوليءَ جو نقصان آهي، ڇاڪاڻ تہ اسان جو نئون نسل سنڌي ٻولي سکڻ کان پري رهندو ۽ هو غالب ٻوليءَ جو استعمال ڪندو. ان کان علاوه، نوجوان نسل ۾ سنڌيٻولي سکڻ ۽ استعمال ڪرڻ ۾ دلچسپي يا حوصلي جي کوٽپيدا ٿي رهي آهي، جيڪاسنڌي ٻوليءَ جي زوال ۾ حصو وٺي سگهي ٿي. بهرحال، سنڌي ٻولي، سنڌ جي ثقافتي ورثي کي برقرار رکڻ ۽ ان جي تحفظ جو هڪ اهم وسيلو آهي. ثقافتي روايتن، قدرن ۽ عقيدن جي منتقلي کي چالو ڪرڻ سان، سنڌيٻولي ايندڙ نسلن لاءِ سنڌ جي ثقافتي ورثي جي تسلسل ۽ خوشحالي کي يقيني بڻائيندي.

1.3 ثقافتي ورثي کي بچائڻ ۽ سنڀالڻ ۾ سنڌيٻوليءَ جو ڪردار

ثقافتي ۽ قديم ورثو هڪ گروهہ يا سماج جي جسماني نمونن ۽ غير محسوس خاصيتن جي ورثي ڏانهن اشارو ڪريٿو جيڪي گذريل نسلن کان ورثي ۾ مليا آهن ۽ موجوده دور ۾ برقرار رکيا ويا آهن **[جويو 2021]**. اهڙي طرح مستقبل جي نسلن جي فائدي لاءِ بهترين آهن. هن ۾ شامل عنصرجهڙوڪ: تاريخي عمارتون، يادگار، نمونظر ، ٻولي، موسيقي، ناچ، روايتي طريقن ۽ عقيدن سان گڏوگڏ علم ۽ جدت ٿي سگهن ٿا. ثقافتي ورثو سڃاڻپ، تسلسل ۽ فردن ۽ برادرين سان تعلق جو احساس فراهم ڪري، جيڪو سيني لاءِ قابل قدر آهي. تنهنڪري ثقافتي ورثي کي قومي ۽ بين الاقوامي حيثيت ۾ تسليم ڪيو ويو آهي. مثال طور، 1972 جي عالمي ورثي (Heritage)ڪنوينشن جو مقصد شاندار عالمي قدر جي ثقافتي ۽ قدرتي ورثي جي ماڳن جي حفاظت ڪرڻ آهي.**[UNESCO. (n.d.).]** . بهرحال، ثقافتي ورثو نہ رڳو هڪ ملڪ يا قوم جي ماضي جو هڪ اهم حصو آهي، پر ان جي حال ۽ مستقبل جو پڻ. اهو متحرڪ آهي ۽ مسلسل ترقي ڪري رهيو آهي، ڇاڪاڻ ته اهوڪيترن ئي نسلن جي پاڻ ۾ رابطي ۽ تجربن جي بنياد تينهيل آهي. تنهن ڪري، اهو ضروري آهي تہ ثقافتي ورثي جي شعور کي فروغ ڏيڻ ۽ مستقبل جي نسلن لاء ان جي تحفظ ۽ تعبير جي حوصلہ افزائي ڪئي وڃي.

ثقافتي ورثي کي برقرار رکڻ ۾ ٻولي اهم ڪردار ادا ڪريٿي. اها ثقافتي قدرن، عقيدن، ريتن، رسمن ۽ روايتن کي هڪ نسل کان ٻئي نسل تائين منتقل ڪرڻ جو اهم ذريعو آهي. ٻولي ذريعي، ماڻهو پنهنجي ثقافتي ورثي کي ان جي تمام پيچيدگين، خوبين ۽ ترقي وارين صورتن ۾ پهچائي سگهن ٿا، جن ۾ انهن جي تاريخ، رواج ۽ ٻيا ثقافتي عمل شامل آهن. ثقافتي عملن، عقيدن ۽ روايتن جي تسلسل کي برقرار رکڻ لاءِ ٻولي بہ ضروري آهي. اها سڃاڻپ ۽ تعلق جو احساس فراهم ڪريٿي ۽ ماڻهن ۽ برادرين کي انهن جي ثقافتي ورثي سان ڳنڍڻ ۾ مدد ڪريٿي. مثال طور، ڪيترين ئي قومون يا مقامي برادريون پنهنجي ثقافتي ورثي کي بچائڻ لاءِ پنهنجون روايتي ٻوليون استعمال ڪنٿيون، جن ۾ سنڌن روايتي ڪهاڻيون، گانا، گيت، سهرا ۽ ناچ وغيرهہ شامل آهن. ان کان علاوه، ٻولي ثقافتي ورثي کي محفوظ ڪرڻ ۽ دستاويز ڪرڻ لاء هڪ اوزار طور ڪمڪري سگهي ٿي. زباني روايتن ۽ ڪهاڻين کي رڪارڊ ۽ نقل ڪرڻ سان، ٻولي انهي ڳالهہ کي يقيني بڻائڻ ۾ مدد ڪريٿي تہ ثقافتي ورثو وڃائجي نہ وڃي ۽ ايندڙ نسلن تائين منتقل ڪري سگهجي. ان ڪانسواءِ، ٻولي قومن يا برادرين ۽ انهن جي ورثي جي وچ ۾ ثقافتي تعلق قائم ڪرڻ ۾ مدد ڪريٿي، انهن جي تحفظ ۽ واڌاري ۾ فعال ڪردار ادا ڪريٿي.

سنڌيٻوليتعليمي، ميڊيا ۽ سرڪاري ادارن ۾ پڻ استعمال ٿئيٿي ۽ انهن ادارن ۾ سنڌي ماڻهن جي ثقافتي ورثي کي فروغ ڏيڻ ۽ محفوظ ڪرڻ لاءِ هڪ اهم اوزار آهي. تنهنڪري سنڌي ثقافتي ورثي جي ڏگهيجمار کي يقيني بڻائڻ لاءِ درسي ڪتابن ۾ سنڌي ثقافتي ورثي کي شامل ڪرڻ سان گڏوگڏ ان کي سنڌي ٻولي ۾ آڊيو ۽ وڊيو ذريعي بيان ڪيو وڃي. ان سان سنڌي ثقافتي ورثو نسل در نسل منتقل ڪري سگهجي ٿو ۽ سنڌي ماڻهن جي منفرد ثقافتي سڃاڻپ کي برقرار رکڻ سان گڏوگڏ مضبوط پڻ ڪري سگهجي ٿو.

3 نتيجا ۽ بحث:

متين مطالعي ۽ بحث جي نتيجن مان معلوم ٿئيٿو تہ ٻولي جي سار سنڀال ۽ بحاليءَ جون ڪوششون لساني ۽ ثقافتي تفاوت جي بقا کي يقيني بڻائڻ ۾ اهم آهن. ۽ اهي ثقافتي ورثي جي تحفظ ۾ اهم ڪردار ادا ڪنثيون. مطالعي ۾ ٻوليءَ جي تعليم، ٻوليءَ جي منصوبہ بندي، ۽ ٻوليءَ جي بحاليءَ جي پروگرامن جي اهميت کي اجاگر ڪيو ويو آهي تہ جيئن مستقبل جي خطرن کان سنڌي ٻوليءَ کي بچائي سگهجي ۽ سنڌ جي ثقافتي ۽ قديم ورثي کي ايندڙ نسلن تائين پهچائي سگهجي. ان سلسلي ۾ ٻوليءَ جي سار سنڀال ۽ بحاليءَ لاءِ ڪجهه‌حڪمت عمليون ۽ طريقا هيٺ بيان ڪجن ٿا.

1. **تعليم ذريعي ٻولي جي بحالي:** تعليم ٻوليءَ جي سار سنڀال ۽ بحاليءَ جي سلسلي ۾ هڪ اهم ڪاراثتو اوزار آهي،جنهن ذريعيٻارن کي پنهنجي مادري ٻوليءَ ۾ سيکاري ۽ سمجهائيسگهجيٿو ۽ اهي ان جو استعمال جاري رکڻ. ان کي ايندڙ نسلن تائين پهچائڻ، ۽ پنهنجي برادرين ۾ ان جي استعمال کي فروغ ڏيڻ۾ پنهنجو واضح ڪردار ادا ڪري سگهن ٿا. اهڙي طرح هو جيڪي پنهنجي ثقافت، ريتن، رسمن، رواجن، قديم آثارن وغيره جي باري ۾ پڙهن ٿا، انهن کي پنهنجي خاندان، دوستن ۽ برادرين کي ٻڌائين ٿا. جنهنڪري تواريخ ۽ ثقافتي ڄاڻ پهچائڻ جو سفر هڪ نسل کان ٻئي نسل ۽ هڪ فرد کان ٻئي فرد تائين جاري رهي ٿو.

2. **ميڊيا ۾ سنڌي ٻولي جي استعمال کي فروغ ڏيڻ:** ميڊيا گهر، بشمول ريڊيو،ٽيليويزن، اليڪٽرانڪ ۽ پرنٽ، عوامي راءِ کي ترتيب ڏيڻ ۽ ٻوليءَ جي استعمال کي فروغ ڏيڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪنثا. ميڊيا ۾ سنڌي جي استعمال جي حوصلا افزائي ڪرڻ سان ان جي نمائش کي وڌائڻ ۽ ان جي بحاليءَ کي فروغ ڏيڻ ۾ مدد ملندي. ميڊيا ذريعي سنڌي ٻولي ۾ پنهنجي ثقافتي ورثي کي ڊرامن، ڪهاڻين، خبرن ۽ ٻين طريقن سان عوام تائين پهچائجي ٿو.

3. **لساني ۽ ثقافتي تحقيق جي حمايت:** سنڌيٻولي ۽ ثقافت تي تحقيق، ٻولي ۽ ان جي ثقافتي ورثي بابت قيمتي بصيرت مهيا ڪري سگهي ٿي. ان عمل سانٻولي جي بحالي واريڪوششنجي باري ۾عوام کي آگاهي ڏئيسگهجيٿي.

4. **قوم ۽ برادرين جي شموليت جي حوصلا افزائي:** سنڌي ٻوليءَ جي بحاليءَ لاءِ سنڌي قوم ۽ ان جي برادرين جي شموليت انتهائي اهم آهي. قوم جي سمورن رڪنن کي پنهنجي روزاني زندگيءَ ۾ سنڌيٻولي استعمال ڪرڻ، ثقافت، ريتن ۽ رسمن کي استعمال ڪرڻ ۽ نئين نسل کي ان جي اهميت کان واقف ڪرڻ، ثقافتي جلسن ۽ سرگرمين ۾ حصو وٺڻ ۽ انهن عملن کي پنهنجن ماڻهن ۽ نسلن تائين پنهنجي ٻوليءَ ۾ پهچائڻ،ٻوليءَ جي بحاليءَ جي ڪوششن جي حمايت ڪرڻ ۽ٻولي ۽ ان جي ثقافتي ورثي کي برقرار رکڻ ۽ فروغ ڏيڻ ۾ مدد ڪري سگهي ٿي.

5. **ٻولي ۽ ثقافتي ورثي کي ڊجيٽلائيز ۽ ڊجيٽائيز ڪرڻ:** هي دور ٽيڪنالاجي جو دور آهي، جنهنڪري سمورا ڪم ٽيڪنالاجي جي ذريعي ٿي رهيا آهن. ايتري تائين جو رابطن جو ذريعو بہ ٽيڪنالاجي ٿي وئي آهي. تنهنڪري اهو ضروري آهي تہ سنڌي ٻولي، ثقافت ۽ قديم ورثي کي ڪمپيوٽر ۽ ٻين ٽيڪنالاجين جي پليٽ فارمن تي آڻي، انهن جو ڀرپور استعمال ڪجي. اهڙي طرح پوري دنيا تائين پنهنجي ثقافتي ورثي ۽ ٻولي کي آسانيءَ سان پهچائي سگهجي ٿو.

6. **بازار ۾ ٻولي جو استعمال:** ٻوليءَ جي بچاءَ جو اهم ذريعو بازار ۾ ٻوليءَ جو استعمال پڻ آهي. ان سان ٻوليءَ جا اصلي لفظ ۽ محاورا زنده رهن ٿا. جيڪي ثقافتي ورثي کي بچائين ٿا. ماڻهو وکرن جا اصلي نالا ڪٺي وکر خريد ڪن ٿا. اهڙي طرح سان لاڳاپيل محاورا ۽ مختلف قسم جا بيان ۽ ضرب المثل پڻ استعمال ۾ اچي ۽ عام ٿي سگهن ٿا.

4 نچوڙ:

سنڌي ٻولي جي بحالي، ان جي ثقافتي ورثي کي بچائڻ ۽ لساني ۽ ثقافتي فرق کي برقرار رکڻ لاءِ ضروري آهي تہ ٻوليءَ جيمؤثر سار سنڀال ۽ بحاليءَ لاءِ گهڻ رخي تحقيق جاريرکجي، جنهن ۾ تعليم، ميڊيا جي واڌاري، لساني ۽ ثقافتي تحقيق، ۽ برادرين جي شموليت شامل آهي. گڏجيڪمڪرڻ سان، فرد، برادريون ۽ تنظيمون ايندڙ نسلن لاءِ سنڌي ۽ ان جي شاندار ثقافتي ورثي جي تسلسل کي قائم ۽ يقيني بڻائي سگهن ٿيون. هن مطالعي مان معلوم ٿئيٿو تہ ٻوليءَ جي سار سنڀال ۽ بحالي، ثقافتي ورثي جي حفاظت جا اهم جزا آهن. لساني ۽ ثقافتي تفاوت جو تحفظ ثقافتي

ورثي جي تحفظ جو هڪ اهم پاسو آهي ۽ ان لاءِ ضروري آهي تہ سنڌي ٻولي کي برقرار رکڻ ۽ بحال ڪرڻ لاءِ مسلسل ڪوششونڪيون وڃن. مطالعي جا نتيجا موضوع تي مستقبل جي تحقيق لاءِ بنياد فراهم ڪنتا ۽ ثقافتي ورثي کي بچائڻ لاءِ مسلسل ڪوشش جي اهميت کي اجاگر ڪنتا ۽ اهو ظاهر ڪن ٿا تہ ٻولي جي سار سنڀال ۽ بحاليءَ ذريعي سنڌ جي ثقافتي ورثي ۽ قديم آثارن کي هميشه لاءِ بچائي سگهجي ٿو.

حوالا:

Allana, G. A. (2012). Sindhi society and culture. *International Research Journal of Arts and Humanities*.

Blake, J. (2000). On defining the cultural heritage. *International & Comparative Law Quarterly*.

Campbell, L. (2008). Ethnologue: Languages of the world.

Cole, J. S. (2006) In *Encyclopedia of Language & Linguistics*, Elsevier.

Hassan, A. (2016). Assimilation and incidental differences in Sindhi language. *Eurasian Journal of Humanities*.

UNESCO. (n.d.). Conventions and Recommendations. Retrieved fromhttps://en.unesco.org/themes/conventions-and-recommendations

جويو امين (2021)، تحقيق جي پري، حيدرآباد،چانڊوڪي پبليڪيشن.

ڏوتيو مظهر علي (2020)،'عالمگيريت ۽ سنڌي سماج '،ڪراچي،پيڪاڪ پبلشرز.